Міністерство освіти і науки України

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

МАСЛЮК КАТЕРИНА АНАТОЛІЇВНА

УДК (378.03+378.091.8) (043.3)

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТІСНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ВНЗ У ПОЗААУДИТОРНІЙ РОБОТІ

13.00.07 – теорія і методика виховання

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата педагогічних наук

Умань – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор **Коберник Олександр Миколайович**, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, завідувач кафедри педагогіки та освітнього менеджменту.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор **Тернопільська Валентина Іванівна**, Київський університет імені Бориса Грінченка, професор кафедри теорії та історії педагогіки.

кандидат педагогічних наук, доцент **Остапчук Наталія Олександрівна**

Захист відбудеться«____»_____ 2016 р. о _____годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К74.053.02 в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини за адресою: 20300, м. Умань, вул. Садова, 2.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці та на сайті Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини за адресою: 20300, м. Умань, вул. Садова, 2.

Автореферат розіслано«____»_____ 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованоївченої ради Н. І. Ревнюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Трансформаційні процеси, що мають місце в українському суспільстві, висувають на одне з перших місць проблему готовності людини до свідомого вибору власної життєвої позиції, активної її реалізації як у повсякденному житті, так і в процесі професійної діяльності. Оскільки сьогодні особистість перебуває у складній соціокультурній ситуації, зазнає впливу нових ідей і цінностей, різних культурних форм, актуалізується необхідність не лише трансляції їй культурних норм і готового знання, а й виховання особистості, здатної орієнтуватися в складному соціокультурному просторі, формувати власну систему культурних цінностей, ефективно реалізовувати свою «Я-концепцію». Тобто йдеться про особистість, яка самовизначилася.

Культура самовизначення – це усвідомлення людиною себе суб'єктом власного життя, що відбувається в межах певної культури, привласнення її цінностей, винайдення своєї позиції та активна її реалізації для досягнення поставлених цілей.

Важливість формування у студентів вищих педагогічних навчальних закладів культури особистісного самовизначення зумовлена тим, що вони мають не лише самі характеризуватися рівновагою внутрішнього світу, виявляти адекватне самоставлення та ставлення до життя, а й уміти виховувати відповідні якості та властивості у своїх учнів, зміцнювати в них упевненість у власних силах. Однак, як засвідчує практика, значна кількість студентів педагогічних ВНЗ відчуває невпевненість у правильності зробленого професійного вибору, надає перевагу пасивній споживацькій позиції, відмовляється від самовдосконалення та ефективної самореалізації як на побутовому рівні, так і в сфері майбутньої професійно-педагогічної діяльності.

Нормативне підґрунтя для розв'язання порушеної проблеми становлять положення Законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про державний вищий навчальний заклад».

Проблема самовизначення, окреслення його основних характеристик привертає увагу представників різних галузей наукового знання.

У контексті філософії (І. Бердяєв, В. Віндельбанд, Г. Гегел, С. Гессен, І. Кант, С. К'єркегор, І. Лосський, М. Мамардашвілі, Ж.-П. Сартр, В. Соловойв, Л. Фейєрбах, С. Франк) самовизначення інтерпретується як основний механізм набуття людиною свободи, розв'язання проблеми співвідношення обов'язку, відповідальності та автономності.

З позицій культурології до розгляду проблеми самовизначення звертаються Н. Буланкіна, В. Дерябіна, Ю. Дерябін, М. Коськов, Є. Соколов.

Як соціокультурний феномен самовизначення досліджується К. Абульхановою-Славською, Б. Ананьєвим, Г. Андреєвою, А. Мудриком, А. Брушлинським, О. Леонтьєвим, А. Петровським, С. Рубінштейном та ін., які обгрунтовують його важливість для формування та розвитку особистості в певних соціокультурних обставинах.

Педагогічні аспекти самовизначення розглядаються у контексті діалогу культур (Н. Баланкіна, М. Богомолова, Г. Дмитрієв, П. Сисоєв, В. Тернопільська, Н. Остапчук); педагогічного супроводу процесу самовизначення особистості (О. Александрова, О. Газман, М. Губанова, О. Коберник, Т. Кравченко, Н. Крилова, А. Мурасова, М. Рожков).

У наукових джерелах представлено вагомий пласт досліджень, пов'язаних з різними типами самовизначення: ціннісне самовизначення (Т. Жук, Д. Кисельов, О. Кривцова, В. Юсова); життєве самовизначення (С. Горчинський, Т. Мартинова та Н. Морозова, О. Панкова, Т. Сапожникова, В. Шадриков), сенсожиттєве самовизначення (Д. Леонтьєв), культурне самовизначення (Н. Буланкіна, Н. Крилова, А. Мурасова, П. Сисоєв, Є. Соколов), соціокультурне самовизначення (О. Малахова), професійне самовизначення (М. Дубінка, М. Чобітько).

Дослідники, які займаються вивченням питань виховання студентів (О. Бартків, Т. Буяльська, Т. Волковницька, Ю. Залеська, О. Зикова, А. Казьмерчук, В. Коваль, Є. Лопаткін), обстоюють необхідність посилення уваги до позааудиторної роботи, яка дає можливість активізувати оволодіння важливими для особистісного та професійного зростання якостями, властивостями, ціннісними пріоритетами, практичними вміннями.

Водночас через свою багатоаспектність проблема, пов'язана з формування культури особистісного самовизначення студентів педагогічних ВНЗ потребує подальшого ґрунтовного вивчення, що дасть змогу усунути *суперечності* між:

– нагальною потребою у формуванні особистості, яка характеризується високим рівнем культури особистісного самовизначення, та браком науково обґрунтованих педагогічних стратегій реалізації цього завдання;

– посиленням уваги до запровадження культурологічних засад у систему вищої педагогічної освіти та недостатньою розробленістю шляхів їх забезпечення в процесі навчально-виховного процесу;

– вагомими можливостями позааудиторної діяльності для підвищення рівня культури особистісного самовизначення студентів та відсутністю відповідного змістового та методичного забезпечення для її формування.

Актуальність проблеми й виявлені суперечності зумовили вибір теми дисертації: **«Формування культури особистісного самовизначення студентів педагогічних ВНЗ у позааудиторній роботі».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини «Формування компетентного вчителя в умовах освітнього середовища педагогічного вищого навчального закладу» (державний реєстраційний номер 0111U007536). Тема дисертаційної роботи затверджена вченою радою Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (протокол № 3 від 28.10.2013 р.) й узгоджена рішенням бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук України (протокол № 9 від 26.11.2013 р.)

Мета дослідження – на основі теоретичного узагальнення досліджуваної проблеми і вивчення виховної практики обґрунтувати та експериментально

перевірити педагогічні умови формування культури особистісного самовизначення студентів педагогічних ВНЗ у позааудиторній роботі.

Гіпотеза дослідження. Ефективність формування культури особистісного самовизначення студентів педагогічних ВНЗ зростатиме на основі науково обгрунтованих педагогічних умов: оптимізації інституту кураторів академічних груп щодо формування культури особистісного самовизначення студентів; розроблення та впровадження змістового та організаційно-методичного забезпечення формування культури особистісного самовизначення студентів у процесі позааудиторної роботи; залучення студентів до практичної професійно-педагогічної діяльності для активізації культури їх особистісного самовизначення

Відповідно до мети й гіпотези сформульовано такі **завдання дослідження**:

1. На основі аналізу наукової літератури розкрити стан дослідженості проблеми формування культури особистісного самовизначення студентів у позааудиторній роботі.
2. Уточнити сутність ключових понять дослідження.
3. Схарактеризувати критерії, показники і виявити рівні сформованості культури особистісного самовизначення студентів педагогічних ВНЗ.
4. Обгрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови формування культури особистісного самовизначення студентів педагогічних ВНЗ у позааудиторній роботі.

Об'єкт дослідження – формування культури особистісного самовизначення студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування культури особистісного самовизначення студентів педагогічних вишів у позааудиторній роботі.

Для вирішення визначених завдань використано комплекс взаємопов'язаних **методів дослідження**: *теоретичні* (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення філософської, психологічної, педагогічної літератури) – для формулювання об'єкта, предмета, гіпотези, мети та завдань дослідження, уточнення ключових поняття; систематизація, узагальнення теоретичних та емпіричних даних для розроблення основних підходів до організації позааудиторної роботи зі студентами, обґрунтування педагогічних умов формування культури особистісного самовизначення студентів педагогічних вишів у позааудиторній роботі; *емпіричні:* діагностичні (анкетування, бесіди, тестування, безпосереднє та опосередковане спостереження) – для накопичення емпіричних даних; педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний етапи) для виявлення рівнів сформованості культури особистісного самовизначення студентів, доведення доцільності розроблених педагогічних умов формування культури особистісного самовизначення студентів педагогічних ВНЗ у позааудиторній роботі; *статистичні:* методи математичної статистики – для кількісного та якісного аналізу емпіричних даних, встановлення їх вірогідності.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота здійснювалася на базі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний

педагогічний університет імені Григорія Сковороди», Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. До участі в дослідженні було залучено 348 студентів, з яких контрольної (178 осіб) та експериментальної (170 осіб) груп, а також 56 викладачів педагогічних університетів – кураторів груп.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що:

– *вперше* обгрунтовано педагогічні умови формування культури особистісного самовизначення студентів педагогічних навчальних закладів у позааудиторній роботі (оптимізація інституту кураторів академічних груп щодо формування культури особистісного самовизначення студентів; розроблення та впровадження змістового та організаційно-методичного забезпечення формування культури особистісного самовизначення студентів у позааудиторній роботі; залучення студентів до практичної професійно-педагогічної діяльності для активізації культури їх особистісного самовизначення); визначено критерії (когнітивний, емоційно-ціннісний, регулятивно-діяльнісний), показники та виявлено рівні (високий, середній, низький) сформованості культури особистісного самовизначення студентів педагогічних ВНЗ;

– *уточнено* сутність понять «особистісне самовизначення», «культура особистісного самовизначення студентів», «формування культури особистісного самовизначення студента у позааудиторній роботі», «сформованість культури особистісного самовизначення студентів педагогічних ВНЗ у позааудиторній роботі»;

– *подальшого розвитку набули* зміст, форми і методи формування культури особистісного самовизначення студентів педагогічних вишів у позааудиторній роботі.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розроблені та впровадженні комплексної методики педагогічного діагностування рівнів сформованості культури особистісного самовизначення студентів; змісту, форм і методів формування культури особистісного самовизначення студентів педагогічних вишів у позааудиторній роботі (програма семінару «Школа куратора», програма виховних годин «Східцями культури особистісного самовизначення», програма тренінгу особистісного зростання, додаткова програма педагогічної практики «Культура особистісного самовизначення в контексті професійно-педагогічної діяльності»).

Матеріали на висновки дослідження можуть бути використані для розширення змісту курсів «Педагогіка вищої школи», «Теорія і методика виховання», «Методика виховної роботи у ВНЗ» для вищих педагогічних навчальних закладів, у розроблені програм з організаційно-методичного забезпечення позааудиторної роботи педагогічних університетів, під час підготовки методичних посібників для вищої школи, а також у системі післядипломної педагогічної освіти.

Наукові положення та результати дослідження ***впроваджено*** у навчально-виховних процес Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (довідка №1210 від 17.11.2015 р.), Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковорои (довідка №1130 від 12.11.2015 р.), Житомирського

державного університету імені Івана Франка (довідка № 381/1 від 10.11.2015 р.), Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (довідка №3158/01 від 16.11.2015 р.).

Особистий внесок здобувача. У навчально-методичному посібнику «Методика проведення виховних заходів» (2015, співавтори Добридень А. В., Коломієць Н. А., Резніченко І. Г.) автором представлено комплексну методику педагогічного діагностування рівнів сформованості культури особистісного самовизначення студентів; у посібнику «Педагогічна практика студентів-філологів» (2014, співавтори Коваль В. О., Пархета Л. П.) дисертантом здійснено систематизований опис педагогічних практик студентів-філологів, а також запропоновано додаткову програму педагогічної практики «Культура особистісного самовизначення в контексті професійно-педагогічної діяльності»).

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати дослідження доповідалися на науково-практичних конференціях різних рівнів: *міжнародних* – «Тарас Шевченко в культурному мегапросторі: історична постать, віхи творчості, дискурс» (Умань, 2014); «Сучасні інформаційні технології та інновації методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми» (Вінниця, 2014); «Наукові дослідження: теорія та практика» (Умань, 2014); «Основні напрями підготовки сучасного вчителя: глобалізація, стандартизація,інтеграція» (Умань, 2014), «Сучасна освіта: методологія, теорія, практика» (Київ, 2014), «Сучасні технології викладання гуманітарних дисциплін: тенденції та перспективи» (Вінниця, 2014); «Мовна компетенція як основа для професійного та соціального успіху в Європі» (Хмельницький, 2015); *всеукраїнських*: «Актуальні проблеми підготовки майбутніх учителів початкової школи в умовах гуманізації вищої школи» (Хмельницький, 2014); «Українознавчий вимір творчості Тараса Шевченка» (Умань, 2014); «Українська мова вчора, сьогодні, завтра в Україні і в світі» (Київ, 2013); «Актуальні проблеми підготовки сучасного вчителя» (Умань, 2014); «Виховний потенціал сучасної освіти: теоретичні засади та практичні досягнення» (Київ, 2015); «Розвиток національно-мовної особистості в умовах неперервної освіти: надбання, реалії, перспективи» (Умань, 2014), «Формування мовної особистості в контексті багатоступеневої національної освіти» (Умань, 2015), «Слов'янська філологія: історія, сьогодення, перспективи» (Умань, 2014), «Формування наукової парадигми лінгвістики: основні аспекти та чинники» (Миколаїв, 2015); «Розвиток національно-мовної особистості в умовах неперервної освіти: надбання, реалії, перспективи» (Умань, 2015); «Мовна особистість студента в проспекції сучасної лінгводидактики» (Миколаїв 2015); «Антропоцентрична скерованість сучасної наукової лінгвістичної парадигми» (Миколаїв, 2016); *науково-методичних семінарах*: «Діалектна лексикологія, лексикографія, граматика» (Умань, 2013); «Організаційно-методична система формування граматичної компетентності майбутніх вчителів-філологів» (Умань, 2013); «Синергетика рідної мови як вияв людського духу (за Ф. С. Бацевичем)» (Умань, 2014); «Проблема професійної підготовки студентів-філологів (засвоєння лінгвістичної та лінгводидактичної термінології)» (Умань, 2014); «Формування мовної особистості в контексті багатоступеневої національної освіти» (Умань, 2014);

«Формування читацької компетенції учнів основної та старшої школи» (Умань, 2014); «Олександр Потебня: сучасний погляд (до 180-ї річниці від дня народження О.О. Потебні)» (Умань, 2015).

Публікації. Основні наукові положення й результати дослідження викладено у 15 (13 одноосібних) публікаціях: з них 6 статей відображають основні наукові результати, 7 – апробаційного характеру, 2 – додатково відображають результати дисертації.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, висновків, списку використаних джерел (273 найменувань), 13 додатків на 80 сторінках. Загальний обсяг роботи становить 271 сторінка, з них 201 сторінки – основний текст.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обгрунтовано актуальність теми дослідження, її зв'язок із науковими програмами, планами, темами, визначену мету, завдання, об'єкт, предмет наукового пошуку; сформульовано гіпотезу, методи дослідження; розкрито наукову новизну й практичне значення одержаних результатів; наведено відомості про впровадження, апробацію результатів дослідження, кількість публікацій, структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі – ***«Теоретичні засади формування культури особистісного самовизначення студентів педагогічних ВНЗ»*** – проаналізовано стан розробленості досліджуваної проблеми в науковій літературі, визначено сутність ключових понять дослідження, схарактеризовано критерії, показники та рівні сформованості культури особистісного самовизначення студентів вищих педагогічних навчальних закладів у позааудиторній роботі.

Аналіз наукових праць з теми дослідження дав змогу встановити, що проблема самовизначення досліджується на міждисциплінарному рівні. До її вивчення звертаються філософи (М. Бахтін, О. Кармазіна), розуміючи самовизначення як становлення справжньої людини, що відбувається завдяки осягненню нею буття, оволодіння сенсом життя як найвищою метою, здійснення цього сенсу у теперішньому для досягнення майбутнього; соціологи (Д. Константиновський, О. Меренков, А. Онипко, О. Пушкарьова), розглядаючи його як основний інструмент соціалізації особистості, визначення нею свого місця в соціумі, процес залучення індивіда до різних сфер життєдіяльності суспільства; психологи і педагоги (К. Абульханова-Славська, М. Гінзбург, О. Дробот, Є. Клімов, Г. Ніков, С. Рубінштейн, В. Сафін) – акцентування на виявленні внутрішнього та зовнішнього «Я» людини в процесі її самовизначення.

У працях зарубіжних дослідників сутність самовизначення розглядається в контексті теорії ідентичності (Е. Еріксон), концептуальних ідей законів наслідування (Г. Тард), позитивістської соціології (Е. Дюркгейм), суб'єктивного ідеалізму (В. Дильтей), британської соціологічної школи (Г. Спенсер), екзистенціалізму (Е. Фромм), символічного інтеракціонізму (Дж. Мід, І. Гоффман, Ю. Хабермас), гуманістичної психології (А. Адлер).

На основі аналізу сутності поняття «*самовизначення*» з позицій філософії, соціології, психології та педагогіки визначаємо цю дефініцію як вільний вибір людиною своєї долі, відносно самостійний етап соціалізації, сутність якого полягає у формуванні в індивіда усвідомлення мети і сенсу життя, готовності до самостійної життєдіяльності на основі співвіднесення своїх бажань, наявних якостей, можливостей і вимог, які висуваються з боку оточуючих і суспільства.

Виявлено, що особливої актуальності проблема самовизначення набуває для студентів, особистісна ідентифікація яких позначена нестійкістю, підвищеною лабільністю та реактивністю щодо соціокультурних ситуацій, непродуктивними типами поведінки, посиленням вимогливості до інших з одночасним зниженням вимогливості до себе, пасивним ставленням до життя, невпевненістю в своїх силах, тривожності (Т. Жук, Т. Мартинова, В. Мухина).

З'ясовано, що вагомі ресурси для формування та розвитку студентів закладені у позааудиторній роботі вищих педагогічних навчальних закладів, яка створює сприятливі умови для відпрацювання різних стратегій поведінки та діяльності; забезпечує поєднання педагогічного впливу з ініціативою і самодіяльністю студентів, реалізацію принципів вибору і добровільності, запровадження різноманітних форм і методів виховної роботи; актуалізацію процесів самоефективності, самовдосконалення, самостійності та самореалізації (Д. Гугін, О. Єгорова, О. Зикова, Т. Іванайська, В. Коваль, О. Ковальчук І. Репко, Н. Холод).

Уточнюючи сутність поняття *«позааудиторна робота»*, трактуємо її як специфічний вид діяльності, що базується на принципах вільного вибору, самоосвіти, добровільності, імітації основних сфер праці майбутнього фахівця, яка здійснюється шляхом спеціально організованих і цілеспрямованих різноманітних видів і форм роботи освітнього та виховного характеру, які проводяться зі студентами поза заняттями.

У контексті проблеми самовизначення під поняттям *«особистість»* розуміємо носія морального обов'язку, предметно-перетворювальної діяльності, який володіє здатністю до самодетермінації, самовизначення, саморозвитку, самоорганізації, що має можливість вільного волевиявлення, ствердження свого неповторного «Я» (Б. Братусь, Б. Зейгарник, В. Столін).

Особистісне самовизначення розглядається як змістове конструювання людиною свого життєвого поля, що містить як сукупність індивідуальних життєвих сенсів, так і простір реальної дії (М. Гінзбург); усвідомлення та побудова особистістю себе на основі використання своїх внутрішніх ресурсів, вироблення особистісних цінностей, змістів і визначення свого місця в трудовій діяльності, суспільстві, житті (О. Дробот); здатність індивіда діяти відповідно до своїх внутрішніх цінностей, які водночас є цінностями групи (А. Петровський).

Отже, *особистісне самовизначення* є визначенням себе щодо вироблених у суспільстві (і прийнятих конкретною людиною) критеріїв становлення особистості (самооцінка, рівень домагань, життєві цілі та цінності, самопізнання) з подальшим використанням механізмів реалізації (особистісні сенси, життєві плани, цілі, мотиви, цінності) на основі цих критеріїв.

З'ясовано, що за всієї багатоманітності визначень культури, можна встановити деякі стійкі погляди на її сутність: традиційне уявлення про неї як

сукупність створених людиною матеріальних і духовних цінностей, історично визначений спосіб ставлення людини до природи, суспільства, самої себе, в процесі якого вона оволодіває створеною раніше культурою, розпредмечує її, продукуючи нове на основі здобутих знань, умінь і здібностей, засвоєних і визнаних цінностей (Є. Бистрицький, А. Запесоцький, Л. Ричкова). Культура охоплює етичні та моральні норми, моральні принципи, духовні цінності та ідеали, які постають важливими орієнтирами для культурного самовизначення як соціуму загалом, так і належної до нього особистості зокрема.

Узагальнюючи наявні в наукових джерелах міркування про поняття «культура» уточнюємо його у такій редакції: «*культура»* – це досягнення особистістю певної гармонії, що забезпечує її соціальне залучення до суспільного життя та праці, а також особистісний психологічний комфорт, й охоплює знання, вміння, ціннісні орієнтації, потреби і виявляється в характері її спілкування і творчої діяльності.

Поняття *«культура особистісного самовизначення студента»*, розглядаємо як інтегративне утворення, що охоплює уявлення студента про себе, свої здібності та можливості, цілі, плани на майбутнє та способи їх досягнення, сукупність інтеріоризованих цінностей (свобода, відповідальність, активність), норм, правил, які зумовлюють певну спрямованість діяльності, забезпечуючи досягнення бажаної мети.

Формування культури особистісного самовизначення розуміємо як цілеспрямований процес забезпечення здатності особистості до здійснення значущих ціннісних виборів, визначення свого місця в різних сферах життєдіяльності, успішність реалізації життєвих планів, встановлення стійких і конструктивних відносин з навколишнім світом завдяки глибокому самопізнанню, усвідомленню своєї неповторної індивідуальності, яка відкрита до діалогу з іншими людьми на засадах культурних норм і цінностей.

Узагальнення міркувань стосовно понятійного апарату дослідження дало змогу сформулювати сутність поняття «*формуванням культури особистісного самовизначення студентів у позааудиторній роботі»,* під яким розуміємо цілеспрямований процес забезпечення здатності особистості до здійснення значущих ціннісних виборів, визначення свого місця в різних сферах життєдіяльності, успішність реалізації життєвих планів, встановлення стійких і конструктивних відносин з навколишнім світом завдяки глибокому самопізнанню, усвідомленню своєї неповторної індивідуальності, що здійснюється шляхом спеціально організованих і цілеспрямованих різноманітних видів і форм роботи освітнього та виховного характеру, які проводяться зі студентами поза заняттями.

У контексті проблеми нашого дослідження визначаємо поняття *«сформованість культури особистісного самовизначення студентів педагогічних ВНЗ у позааудиторній роботі»* як інтегративне утворення, що охоплює уявлення студента про себе, свої здібності та можливості, цілі, плани на майбутнє та способи їх досягнення, сукупність інтеріоризованих цінностей (свобода, відповідальність, активність), норм, правил, які зумовлюють певну спрямованість діяльності, забезпечуючи досягнення бажаної мети, яка досягається шляхом спеціально організованих і різноманітних видів і форм

роботи освітнього та виховного характеру, які проводяться зі студентами поза заняттями.

Для аналізу та оцінювання кількісно-якісних характеристик сформованості культури особистісного самовизначення студентів педагогічних ВНЗ визначено критерії: когнітивний, емоційно-ціннісний, регулятивно-діяльнісний. Показниками *когнітивного критерію* стали: знання студента про себе, свої властивості та способи їх удосконалення), уявлення про культурні цінності (свобода, відповідальність, активність) та усвідомлення важливості їх дотримання. *Показниками емоційно-ціннісного критерію* обрано: прагнення пізнати самого себе, ставлення до самого себе та до культурних цінностей (свободи, відповідальності, активності)), орієнтація на самовдосконалення та активну особистісну позицію. *Показниками регулятивно-діяльнісного критерію* визначено: вміння здійснювати самовдосконалення, дотримуватися культурних цінностей (свободи, відповідальності, активності)), здатність до рефлексії, вміння здійснювати вибір, виявляти активність для досягнення поставленої мети.

На основі визначених критеріїв та їх показників схарактеризовано три рівні сформованості культури особистісного самовизначення студентів: високий, середній, низький.

Високий рівень. Грунтовні знання про себе, свої властивості та способи їх удосконалення, чіткі уявлення про культурні цінності (свобода, відповідальність, активність), усвідомлення важливості їх дотримання; свідоме прагнення пізнати самого себе, стійке позитивне ставленням до самого себе та культурних цінностей (свободи, відповідальності, активності), чітка орієнтація на самовдосконалення та активну особистісну позицію; постійне самовдосконалення, дотримання культурних цінностей (свободи, відповідальності, активності), добре розвинена здатність до рефлексії, вміння здійснювати вибір, виявляти активність для досягнення поставленої мети.

Середній рівень. Несистематизовані знання про себе, свої властивості та способи їх удосконалення, загальне уявлення про культурні цінності (свобода, відповідальність, активність), загальне усвідомлення важливості їх дотримання; прагнення пізнати самого себе, ставлення до самого себе та до культурних цінностей (свободи, відповідальності, активності) має нестійкий характер, може набувати негативного забарвлення, ситуативна орієнтація на самовдосконалення та активну особистісну позицію; самовдосконалення та дотримання культурних цінностей (свободи, відповідальності, активності) часом позначені прагматичністю, фрагментарне володіння здатністю до рефлексії; вміння робити вибір, виявляти активність для досягнення поставленої мети потребують зовнішнього стимулювання.

Низький рівень. Фрагментарні знання про себе, свої властивості та способи їх удосконалення, несистематизовані уявлення про культурні цінності (свобода, відповідальність, активність), недостатнє усвідомлення важливості їх дотримання; відсутність прагнення пізнати самого себе, ставлення до самого себе та до культурних цінностей (свободи, відповідальності, активності) позначене переважно негативним характером, відсутність орієнтації на самовдосконалення та активну особистісну позицію, вміння здійснювати самовдосконалення та дотримуватися культурних цінностей (свободи,

відповідальності, активності), недостатнє володіння здатністю до рефлексії, відсутність уміння здійснювати вибір, виявляти активність для досягнення поставленої мети навіть за наявності зовнішнього стимулювання.

У **другому розділі** – ***«Діагностика сформованості культури особистісного самовизначення студентів педагогічних вишів»*** – представлено методику діагностики сформованості культури особистісного самовизначення студентів педагогічних ВНЗ, здійснено аналіз стану сформованості культури особистісного самовизначення студентів педагогічних ВНЗ.

Для проведення констатувального етапу експерименту визначено експериментальну (170 студентів) та контрольну (178 студентів) групи.

Діагностики сформованості культури особистісного самовизначення студентів проводилася за допомогою комплексу взаємопов'язаних методів і методик: тест «Чи знаю я себе», авторська анкета-тест «Цінності культури особистісного самовизначення», метод керованої проекції (О. Кузнецова), тест «Готовність до саморозвитку» (В. Павлов), тест-опитувальник самоставлення (В. Столін, С. Пантелєєв), методика «Потреба в досягненні» (Ю. Орлов), тест сенсожиттєвих орієнтацій (Д. Леонтьєв), «Методика життєвого призначення» (О. Мотков), «Діагностика прийняття інших» (В. Фей), «Методики діагностики соціально-психологічних настановлень особистості у мотиваційно-потребнісній сфері» (О. Потьомкіна), «Діагностика самоактуалізації особистості», методика вивчення афілітації, «Діагностика рівня рефлексивності» (А. Карпов), методика «Психологічна культура особистості» (О. Мотков).

Під час пілотажного дослідження з'ясовано, що більшість кураторів академічних груп не приділяють належної уваги формуванню у студентів культури особистісного самовизначення. Водночас деякі куратори вважають, що зміст позааудиторної роботи має містити не лише професійну спрямованість, а й елементи культури особистісного самовизначення студентів, забезпечувати їх становлення як суб'єктів культури.

Кількісні та якісні результати дослідження дали змогу до високого рівня сформованості культури особистісного самовизначення віднести 10,3 % студентів ЕГ та 9,9 % студентів КГ; до середнього рівня – 49,5 % студентів ЕГ та 48,9 % студентів КГ; до низького рівня – 40,2 % студентів ЕГ та 41,3 %студентів КГ.

Аналіз результатів констатувального етапу експерименту засвідчив, що у вищих педагогічних навчальних закладах недостатньо уваги приділяється формуванню у студентів культури особистісного самовизначення, оволодінню необхідними знаннями, ціннісними орієнтаціями та практичними вміннями; відсутні чітко визначені зміст, форми і методи позааудиторної роботи, спрямовані на формування у студентів досліджуваного інтегративного утворення.

У **третьому розділі** – ***«Педагогічні умови формування культури особистісного самовизначення студентів педагогічних ВНЗ у позааудиторній роботі»*** – визначено та обгрунтовано педагогічні умови формування культури особистісного самовизначення студентів педагогічних ВНЗ у позааудиторній роботі, розкрито зміст і процедуру формувального етапу експерименту, наведено аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи.

На основі аналізу літературних джерел та результатів констатувального етапу експерименту обгрунтовано педагогічні умови формування культури особистісного самовизначення студентів вищих педагогічних навчальних закладів у позааудиторній роботі: оптимізація інституту кураторів академічних груп щодо формування культури особистісного самовизначення студентів; розроблення та впровадження змістового та організаційно-методичного забезпечення формування культури особистісного самовизначення студентів у процесі позааудиторної роботи; залучення студентів до практичної професійно-педагогічної діяльності для активізації культури їх особистісного самовизначення.

Оптимізація інституту кураторів академічних груп щодо формування культури особистісного самовизначення студентів відбувалася шляхом запровадження семінару для кураторів (програма «Школа куратора»), спрямованого на: ознайомлення із сутністю культури особистісного самовизначення; формами і методами його формування у студентів у процесі позааудиторної роботи; поєднання формування у студентів культури особистісного самовизначення з їх майбутньою професійною діяльністю; активізація творчого потенціалу кураторів академічних груп щодо вирішення завдань організованої нами дослідно-експериментальної роботи. Заняття семінару реалізовувалися за допомогою бесід, виконання кураторами самостійних пошукових завдань, написання статей, залучення до участі в «круглих столах» , диспутах, добору діагностичних методів та їх впровадження у практику.

Розроблене та впроваджене змістове та організаційно-методичне забезпечення формування культури особистісного самовизначення студентів у процесі позааудиторної роботи набуло втілення в програмі виховних годин «Східцями культури особистісного самовизначення» та програмі тренінгу особистісного зростання. Програма виховних годин спрямовувалася на: розширення та поглиблення знань студентів про самих себе, свої властивості та способи їх удосконалення, уявлень про культурні цінності та важливість їх дотримання під час визначення особистісної позиції, здійснення вибору; формування у студентів прагнень пізнати самих себе, орієнтація їх на позитивне самоставлення, посилення інтересу до культурних цінностей, бажання займати активну особистісну позицію; розвиток умінь дотримуватися культурних цінностей у діяльності та відносинах з іншими людьми, здатності до рефлексії, вмінь здійснювати вибір у проблемних ситуаціях, виявляти активність для досягнення поставленої мети.

У процесі роботи за програмою свою ефективність довели такі форми і методи: бесіди, творчі завдання («Простір можливостей», «Правила вибору рішень»), дискусії («Ти здатний бачити прекрасне тому, що це прекрасне міститься в тобі. Адже світ подібний до дзеркала, в якому кожен бачить своє відображення», «Живи з людьми так, щоб твої друзі не стали твоїми ворогами, а вороги – друзями»), диспути («Що більше визначає свободу людини – зовнішні обставини чи особистісні якості особистості»), ігрові методики (Візитка», «Адвокати і прокурори», «Автопортрет з тінню», «Знайди рішення», «Рятувальний човен»).

Робота за програмою тренінгу особистісного зростання відбувалася за допомогою різноманітних вправ («Місток», «Який я є та яким хотів би бути», «Мій портрет у променях сонця», «Мої життєві плани», «Моя майбутня професія», «Долонька», «Крок до мети», «Мої бажання», «Сила мовлення»).

Залучення студентів до практичної професійно-педагогічної діяльності для активізації культури їх особистісного самовизначення відбувалося в рамках запровадження додаткової програми педагогічної практики «Культура особистісного самовизначення в контексті професійно-педагогічної діяльності» та реалізовувалася за такими напрямами: організаційно-педагогічна діяльність (узагальнення та систематизація знань щодо культури особистісного самовизначення та способів її вияву в професійній діяльності; складання індивідуального плану підвищення культури особистісного самовизначення під час педагогічної практики) і самостійна дослідно-пошукова робота (визначення критеріїв для діагностування та аналізу стану сформованості культури особистісного самовизначення самих себе у контексті професійної діяльності; вивчення умов забезпечення особистісного самовизначення учнів у базових школах (під час уроків української та іноземної мов, виховних заходів); узагальнення результатів психолого-педагогічної діагностики; розширення суб'єктивного простору можливої дії у ситуаціях вибору шляхом розвитку рефлексивних умінь (уміння усвідомлювати власну професійну ситуацію як ситуацію вибору; вміння долати стереотипи щодо визначення можливих дій у ситуації вибору; вміння усвідомлювати цінності свободи, активності, відповідальності як орієнтири на вибір можливих орієнтирів у суперечливих ситуаціях); розроблення заходів, спрямованих на підвищення культури особистісного самовизначення самих себе та учнів (уроки української та іноземної мов, виховні заходи); самостійне проведення розроблених заходів; рефлексія проведеної роботи; аналіз та узагальнення результатів виконання завдань додаткової педагогічної практики, підготовка до їх презентації і презентація під час заключних конференцій (у школі, в університеті).

За результатами контрольного зрізу встановлено, що в ЕГ, де запроваджувалися визначені нами педагогічні умови, в рівнях сформованості культури особистісного самовизначення студентів сталися помітні позитивні зміни. Кількість студентів, які належали до високого рівня, збільшилася на 25,2 % і становила 35,5 % студентів (у КГ – 14,5 %); кількість студентів ЕГ із середнім рівнем збільшилась на 1,5 % і становила 51,0 % студентів (у КГ – 49,6 %); кількість студентів із низьким рівнем в ЕГ зменшилася на 26,7 % і становила 13,5 % студентів, тоді як у КГ – 35,9 % студентів (табл.).

Таблиця

Динаміка рівнів сформованості культури особистісного самовизначення студентів ЕГ та КГ педагогічних ВНЗ

Рівні	До експери-менту	Після експери-менту	Динаміка	До експери-менту	Після експери-менту	Динаміка
	ЕГ			КГ		
Високий	10,3	35,5	25,2	9,9	14,5	4,6
Середній	49,5	51,0	1,5	48,9	49,6	0,7
Низький	40,2	13,5	-26,7	41,2	35,9	-5,3

Отже, результати проведеного експерименту засвідчили позитивну динаміку високого рівня сформованості культури особистісного самовизначення студентів ЕГ від початку формувального етапу експерименту до його завершення.

Вірогідність результатів дослідно-експериментальної роботи підтверджена за допомогою критерію Пірсона ($\chi 2$). Встановлено, що відмінності у рівнях сформованості культури особистісного самовизначення студентів педагогічних ВНЗ у позааудиторній роботі в експериментальній і контрольній групах не випадкові, а є наслідком впровадження визначених педагогічних умов.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено новий підхід до розв'язання проблеми формування культури особистісного самовизначення студентів вищих педагогічних навчальних закладів у позааудиторній роботі, що знайшло відображення в теоретичному обгрунтуванні та експериментальній перевірці відповідних педагогічних умов.

Результати теоретичного й експериментального дослідження засвідчили досягнення його мети, вирішення поставлених завдань і є підставою для таких *висновків*:

1. Теоретичний аналіз проблеми засвідчив, що проблема самовизначення досліджується на міждисциплінарному рівні й пов'язана з вивченням різних типів самовизначення (особистісне, ціннісне, життєве, сенсожиттєве, культурне, моральне, соціокультурне, професійне). Це атрибутивна властивість людини, яка забезпечує свідоме визначення нею способу свого буття, базуючись на засадах внутрішньої свободи, здійсненні вибору; сприйняття себе як повноцінної особистості, здатної реалізувати свої наміри і здібності; процес формування в індивіда усвідомленої мети і сенсу життя, готовності до самостійної життєдіяльності з урахуванням узгодження своїх бажань, якостей, можливостей та вимог, що висуваються з боку оточуючих і суспільства загалом; суб'єктивна активність людини, що передбачає здатність визначати та здійснювати власні життєві та професійні плани.

Особливої актуальності проблема самовизначення набуває для студентів, що зумовлено такими їх характеристиками: нестійкістю особистісної ідентифікації, підвищеною реактивністю щодо соціокультурних ситуацій, неконструктивними типами поведінки, що суперечать соціальним нормам і цінностями, культурним пріоритетам, пасивною життєвою позицією.

З'ясовано, що позааудиторна робота вищих педагогічних навчальних закладів володіє широкими ресурсами щодо запровадження виховного впливу в поєднанні з ініціативою і самостійністю самих студентів, відпрацювання ними різних стратегій поведінки та діяльності, актуалізації процесів самоефективності, самовдосконалення, самовизначення, самостійності та самореалізації.

2. Розкрито сутність ключових понять дослідження: самовизначення», «особистість», «особистісне самовизначення», «культура», «культура

особистісного самовизначення», «формування культури особистісного самовизначення студента», «позааудиторна робота», «формуванням культури особистісного самовизначення студентів у позааудиторній роботі», «сформованість культури особистісного самовизначення студентів у позааудиторній роботі».

Під формуванням культури особистісного самовизначення студентів у позааудиторній роботі розуміємо цілеспрямований процес забезпечення здатності особистості до здійснення значущих ціннісних виборів, визначення свого місця в різних сферах життєдіяльності, успішність реалізації життєвих планів, встановлення стійких і конструктивних відносин з навколишнім світом завдяки глибокому самопізнанню, усвідомленню своєї неповторної індивідуальності, що здійснюється шляхом спеціально організованих і цілеспрямованих різноманітних видів і форм роботи освітнього та виховного характеру, які проводяться зі студентами поза заняттями.

Визначаємо поняття «сформованість культури особистісного самовизначення студентів у позааудиторній роботі» як інтегративне утворення, що охоплює уявлення студента про себе, свої здібності та можливості, цілі, плани на майбутнє та способи їх досягнення, сукупність інтеріоризованих цінностей (свобода, відповідальність, активність), норм, правил, які зумовлюють певну спрямованість діяльності, забезпечуючи досягнення бажаної мети, яка досягається шляхом спеціально організованих і різноманітних видів і форм роботи освітнього та виховного характеру, які проводяться зі студентами поза заняттями.

3. Схарактеризовано критерії (когнітивний, емоційно-ціннісний, регулятивно-діяльнісний) та показники (знання студента про себе, свої властивості та способи їх удосконалення, уявлення про культурні цінності (свобода, відповідальність, активність) та усвідомлення важливості їх дотримання; прагнення пізнати самого себе, ставлення до самого себе та до культурних цінностей (свободи, відповідальності, активності), орієнтація на самовдосконалення та активну особистісну позицію; вміння здійснювати самовдосконалення, дотримуватися культурних цінностей (свободи, відповідальності, активності), здатність до рефлексії, вміння здійснювати вибір, виявляти активність для досягнення поставленої мети) сформованості культури особистісного самовизначення.

Виявлено три рівні сформованості культури особистісного самовизначення студентів вищих педагогічних навчальних закладів: високий (10,3 %), середній (49,5 %), низький (40,2 %).

4. Визначено та обгрунтовано педагогічні умови формування культури особистісного самовизначення студентів вищих педагогічних навчальних закладів у позааудиторній роботі: оптимізація інституту кураторів академічних груп щодо формування культури особистісного самовизначення студентів; розроблення та впровадження змістового та організаційно-методичного забезпечення формування культури особистісного самовизначення студентів у процесі позааудиторної роботи; залучення студентів до практичної професійно-педагогічної діяльності для активізації культури їх особистісного самовизначення.

Оптимізація інституту кураторів академічних груп щодо формування культури особистісного самовизначення студентів відбувалася шляхом запровадження семінару для кураторів «Школа куратора», у процесі проведення якого вирішувалися такі завдання: ознайомлення із сутністю культури особистісного самовизначення; формами і методами її формування у студентів у процесі позааудиторної діяльності; поєднання роботи з формування у студентів культури особистісного самовизначення з їх майбутньою професійною діяльністю; активізація творчого потенціалу кураторів академічних груп щодо вирішення завдань організованої нами дослідно-експериментальної роботи.

Друга педагогічна умова набула втілення в програмі виховних годин «Східцями культури особистісного самовизначення» та програмі тренінгу особистісного зростання.

Встановлено, що найбільш ефективними формами і методами роботи за програмами виявилися ті, які сприяли розкриттю індивідуальних особливостей студентів, забезпечували їх самореалізацію, стимулювали пізнавальну активність і самостійність: бесіди, розповіді-діалоги, творчі завдання (повна або часткова новизна для студентів, пошук нового способу розв'язання проблеми, стимулювати студентів до вияву розумових зусиль), ігрові методики (активна взаємодія учасників, залучення до процесів саморозвитку і взаєморозвитку, моделювання життєвих, у тому числі професійних, ситуацій), диспути (заздалегідь визначеної проблеми запроваджувалися диспути) і дискусії (обмін поглядами, розвиток морально-етичних і культурних уявлень, формування самокритичності, виявлення студентами своєї позиції щодо винесеної на обговорення проблеми), вирішення проблемних ситуацій (винайдення найбільш оптимальних рішень для усунення проблеми), вправи (на пізнання студентами самих себе та вдосконалення саморозуміння; розширення сфери самосвідомості; посилення почуття самоідентичності; розвиток особистості; вдосконалення навичок саморегуляції).

Третя педагогічна умова апробовувалася в рамках розробленої нами додаткової програми педагогічної практики «Культура особистісного самовизначення в контексті професійно-педагогічної діяльності», що мала на меті залучити студентів до практичного опрацювання шляхів підвищення сформованості в культури особистісного самовизначення у процесі професійної діяльності. Велика роль у підготовці до виконання програми належала самостійній роботі студентів, яка передбачала опанування вміннями особисто оцінювати факти і процеси, розвиток прагнення до творчого пошуку, активне оволодіння теоретичними знаннями й перетворення їх на переконання.

Аналіз динаміки формування культури особистісного самовизначення студентів експериментальної групи показав позитивні і статистично значущі зміни за всіма критеріями її сформованості від початку формувального етапу дослідно-експериментальної роботи до його завершення.

Дисертація не вичерпує всіх аспектів проблеми. *Подальшого вивчення* потребують питання, пов'язані з формуванням культури особистісного самовизначення студентів у процесі викладання дисциплін гуманітарного циклу.

Рекомендовано запровадити в навчально-виховний процес вищих педагогічних навчальних закладів програми виховних годин «Східцями культури особистісного самовизначення» та програми тренінгу особистісного зростання.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Посібники

1. Методика навчання української мови у загальноосвітніх навчальних закладах: навч.-метод. посібник для філологічних факультетів / Катерина Анатоліївна Маслюк, Валентина Олександрівна Коваль, 2-ге вид., переробл. і допов. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2015. – 268 с.

2. Методика проведення виховних заходів**:** навч. посібник / [уклад.: Макарчук В. В., Добридень А. В., Коломієць Н. А., Резніченко І. Г., Маслюк К. А.] – 2-ге вид., виправлене, доп. – Умань : ФОП Жовтий О. О, 2015. – 141 с.

3. Педагогічна практика студентів-філологів : навч.-метод. посібник / Маслюк К. А., Коваль В. О., Пархета Л. П. – Умань : Візаві, 2014. – 104 с.

Методичні рекомендації

4. Методика навчання української мови та методики її навчання у ЗНЗ: навч.-метод. посібник для філологічних факультетів / Катерина Анатоліївна Маслюк, Валентина Олександрівна Коваль. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2015. – 41 с.

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації

5. Маслюк К. А. Особистісне самовизначення як міждисциплінарна категорія / К. А. Маслюк // Проблеми сучасного вчителя: зб. наук. праць Уманського держ. пед. ун-ту імені Павла Тичини / [ред. кол. : Побірченко Н.С. гол. ред.) та ін.]. – Умань : ФОП Жовтий О. О., 2014. – Вип. 9. – Ч. 1. – С. 182–190 с.

6 .Маслюк К. А. Культура особистісного самовизначення студентів: актуалізація проблеми / К. А. Маслюк // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. – Вип. 18, кн.1. – 458–465 с.

7. Маслюк К. А. Стан сформованості культури особистісного самовизначення студентів педагогічних університетів / К. А. Маслюк // Науково-педагогічний журнал «Молодь і ринок» Дрогобицького держ. пед. ун-ту імені Івана Франка. – Львів : ШВИДКОДРУК, 2015. – №6 (125). – С.111–116.

8. Маслюк К. А. Рівні сформованості культури особистісного самовизначення студентів педагогічних університетів / К. А. Маслюк // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць. – К., 2015. – Вип. 19, кн.1. – С. 373–383.

9. Маслюк К. А. Діагностика культури особистісного самовизначення студентів у процесі формувального експерименту / К. А. Маслюк // Зб. наук. праць Уманського держ. пед. ун-ту імені Павла Тичини/ [гол. ред. : М. Т. Мартинюк]. – Умань : ФОП Жовтий О. О., 2015. – Вип.2. – С. 262–269.

Опубліковані праці апробаційного характеру

10. Маслюк К. А. The culture of a personal self-determination of students: results of the formative stage of the experiment / К. А. Маслюк // Zbiór artykułów naukowych. – 2015. – Str. 44 – 49.

11. Маслюк К. А. Сущность и основные механизмы формирования культуры личностного самоопределения / К. А. Маслюк // Азимут научных исследований: Педагогика и психология. – 2013. – № 4 (5). – С. 33–36.

12. Маслюк К. А. Механізми детермінації культури особистісного самовизначення та її структура / К. А. Маслюк //

13. Маслюк К. А. The role of a student as the subject of personal self-determination culture / К. А. Маслюк // The Advanced Science Journal. – 2015. Is. 5. – Pp. 92 – 97

14. Маслюк К. А. Структура сформованості культури особистісного самовизначення у студентів-філологів / К. А. Маслюк, К. А. Коваль // Філологічний вісник Уманського держ. пед. ун-ту імені Павла Тичини : зб. наук. пр. / [відп. ред. Г. І. Мартинова]. – Умань : Візаві, 2013. – Вип. 4. – С. 189–194.

15. Маслюк К. А. Система роботи над формуванням патріотичного самовиховання у процесі вивчення творів Т. Шевченка / К. А. Маслюк // Філологічний вісник Уманського держ. пед. ун-ту імені Павла Тичини : зб. наук. пр. / [відп. ред. Г. І. Мартинова]. – Умань : ВПЦ «Візаві», 2014. – Вип. 5. – С. 266–272.

16. Маслюк К. А. Структурні компоненти культури особистісного самовизначення / К. А. Маслюк //Філологічний часопис Уманського держ. пед. ун-ту імені Павла Тичини: зб. наук. праць / [гол. ред. О. Ю. Зелінська]. – Умань : ВПЦ «Візаві», 2015. – Вип. 1.– 175 – 181 с.

17. Маслюк К. А. Формування комунікативного потенціалу майбутнього вчителя іноземної мови в педагогічному вищому навчальному закладі / К. А. Маслюк // Філологічний вісник Уманського держ. пед. ун-ту імені Павла Тичини : зб. наук. пр. / [відп. ред. Г. І. Мартинова]. – Умань : ВПЦ «Візаві», 2012. – Вип. 3. – 209 – 216 с.

18. Маслюк К. А. Сутність сформованості культури особистісного самовизначення у студентів педагогічних ВНЗ / К. А. Маслюк // Зб. наук. праць студентів та молодих учених / [гол. ред. Бріт Н. М.].– Умань : ФОП Жовтий О. О., 2014. – 143–146.

Опубліковані праці, що додатково відображають наукові результати дисертації

19. Маслюк К. А. Культура особистісного самовизначення студентів-філологів (теоретичний аспект) / К. А. Маслюк // Формування мовної особистості в контексті багатоступеневої національної освіти: матеріал. Всеукр. наук.-метод. семінару (Умань, 27 березня 2014 року) / [гол. ред. Мамчур Л. І.]. – Умань : ФПО Жовтий О. О., 2014. – 100 – 104 с.

20. Маслюк К. А. Проблема культури особистісного самовизначення студентів в історичному розвитку / К. А. Маслюк // Основні напрями

підготовки сучасного вчителя: глобалізація, стандартизація, інтеграція: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Умань, 30–31 жовтня 2014 р.) / [ред. кол.: Н. С. Побірченко, О. І. Безлюдний, Т. Д Кочубей та ін.]. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2014. – 97 – 98 с.

21. Маслюк К. А. Проблема особистісного самовизначення людини (культурологічний аспект) / А. К. Маслюк // Сучасна освіта : методологія, теорія, практика: матер. ІІІ Міжнар. наук.-практ. конф. (24 квітня 2015 р.). – К. : НТУУ «КПІ». – 95 – 97 с.

22. Маслюк К. А. Формування професійної культури майбутнього вчителя іноземної мови / К. А. Маслюк // Наука і освіта у глобалізованому світлі: традиції, сьогодення, перспективи: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (17–18 жовтня 2013 р. м. Умань). – Умань : РР Жовтий О. О., 2013 – Ч І. – С. 65–67.

АНОТАЦІЇ

Маслюк К.А. Формування культури особистісного самовизначення студентів педагогічних ВНЗ у позааудиторній роботі. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання. – Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Умань, 2016.

У дисертаційному дослідженні здійснено теоретичне узагальнення проблеми формування культури особистісного самовизначення студентів педагогічних ВНЗ у позааудиторній роботі. На основі узагальнення філософської, соціологічної, психологічної, педагогічної літератури розкрито стан дослідженості проблеми, уточнено сутність ключових понять дослідження. Схарактеризовано критерії, показники і виявлено рівні сформованості культури особистісного самовизначення студентів педагогічних ВНЗ. Обгрунтовано та експериментально перевірено педагогічні умови формування культури особистісного самовизначення студентів педагогічних ВНЗ у позааудиторній роботі.

Ключові слова: студенти педагогічних ВНЗ, культура особистісного самовизначення, сформованість культури особистісного самовизначення, позааудиторна робота, педагогічні умови.

Маслюк Е.А. Формирование культуры личностного самоопределения студентов педагогических ВУЗов во внеаудиторной деятельности. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.07 – теория и методика воспитания. – Уманский государственный педагогический университет имени Павла Тычины, Умань, 2016.

В диссертационном исследовании осуществлено теоретическое обобщение проблемы формирования культуры личностного самоопределения студентов педагогических ВУЗов во внеадиторной работе. На основе обобщения философской, социологической, психологической литературы раскрыто состояние исследования проблемы, уточнена сущность ключевых понятий исследования. Охарактеризованы критерии, показатели и выявлены уровни сформированности культуры личностного самоопределения студентов педагогических вузов. Обоснованы и экспериментально проверены педагогические условия формирования культуры личностного самоопределения студентов педагогических вузов во внеаудиторной работе.

Ключевые слова: студенты педагогических вузов, культура личностного самоопределения, сформированность культуры личностного самоопределения, внеаудиторная работа, педагогические условия.

Masluk K.A. Forming of culture of personality self-determination of students of pedagogical HEE in out-of-curicula work. – On rights of manuscript.

Scientific thesis for the degree of the Candidate of Pedagogical Sciences in speciality 13.00.07 – Theory and Methods of Education. – Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Uman, 2016.

The theoretical analysis of literature witnessed that the problem of self-determination was investigated at interdisciplinary level and related to the study of different types of self-determination. Self-determination is f property of man, that provides conscious determination of the existence, based on the principles of internal freedom, realization of choice; perception of itself as valuable personality able to realize the intentions and capabilities; forming process of the realized aim and sense of life, readiness to the independent vital functions taking into account the concordance of the desires, internalss, possibilities and requirements that is pulled out from the surrounding and societies on the whole; subjective activity of person that envisages ability to determine and carry out own vital and professional plans.

The special actuality the problem of self-determination acquires for students, that predefined by such their descriptions: instability of personality authentication, increase reactivity in relation to sociocultural situations, non-constructive types of behavior, that conflict with social norms and values, cultural priorities, passive vital position. It is found out, that out-of-curicula work in higher pedagogical educational establishments owns wide resources in relation to the input of educator influence in combination with initiative and independence of students, working off different strategies of behavior and activity, actualization of processes of self-perfection, self-determination, independence and self-realization. Essence of key concepts of research is exposed: «self-determination», «personality», «personality self-determination», «culture», «cultures of personality self-determination», «forming of student's culture of personality self-determination in the process of out-of-curicula work», «formed of students' culture of personality self-determination in the out-of-curicula work».

A concept «formed of culture of personality self-determination of students in the out-of-curicula work» as integrative formation that embraces the idea of student about itself, the capabilities and possibilities, aims, plans on the future and methods of their achievement, totality of values (freedom, responsibility, activity), norms,

rules that predetermine the certain orientation of activity, providing the achievement of desirable aim, that is arrived at by the way of the specially organized and various kinds and form of educational and educator character, that conducted with student out-of-curicula time is certain.

Criteria (cogmitive, emotionally-valued, regulation and activity) are described, indexes and the levels of formed of culture of personality self-determination (high, middle, subzero) are educed.

The pedagogical terms of forming of culture of personality self-determination of students of higher pedagogical educational establishments in out-of-curicula work are certain: optimization of institute of counsels of academic groups in relation to forming the students' culture of personality self-determination; development and introduction of the semantic and organizationally-methodical providing of forming the students' culture of personality self-determination in the process of out-of-curicula work; bringing in students to practical professionally-pedagogical activity for activation the culture of their personality self-determination.

Optimization of institute of counsels of academic groups in relation to forming of students' culture of personality self-determination realised by the input the seminar «School of counsel».

The second pedagogical condition purchased embodiment in the program of educator hours the «Stages of culture of personality self-determination» and the program of training of personality increase. It is set that the most effective forms and methods of work after the programs appeared those that assisted opening the individual features of students, provided their self-realization, stimulated cognitive activity and independence.

The third pedagogical condition was realized within the framework of the additional program of pedagogical practice «Culture of personality self-determination in the context of professionally-pedagogical activity» that aimed on bringing students to the practical working by ways of increase the formed of culture of personality self-determination in the process of professional activity. A large role in preparation to implementation of the program belonged to independent work of students, that envisaged a capture abilities to estimate facts and processes, development of aspiring to the creative search, active capture by theoretical knowledge and transformation of them on persuasion.

The analysis of dynamics of forming students' culture of personality self-determination in experimental group showed positive and statistically meaningful changes on all criteria of its formed from the beginning of the forming stage of work to it completion.

Key words: students of higher pedagogical educationak establishments, culture of personality self-determination, formed of culture of personality self-determination, out-of-curicula work, pedagogical terms.